

Lenkijos vyriausybės siunčiami signalai Rusijai: ką parodo ir ko tikėtis toliau?

Žilvinas Labanas, Rytų Europos studijų centro praktikantas

Pastaraisiais mėnesiais Europos žiniasklaidoje dažnai linksniuojama pozicijas Lenkijoje stiprinanti konservatyvioji Įstatymo ir Teisingumo partija. Daugumą parlamento rinkimuose laimėjusi ir galimybę vykdyti savarankišką, nuo opozicinių partijų nepriklausomą politiką įgijusi politinė jėga nedelsia pasinaudoti turimais galios svertais: vykdomos į Konstitucinį Teismą ir žiniasklaidos kontrolę nutaikytos reformos, o tai daliai apžvalgininkų leidžia brėžti paraleles su Viktoro Orbano politika Vengrijoje¹. Kol dėmesys nukreiptas į Lenkijos vidaus politikos procesus, vis dar laukiama ėjimų užsienio politikoje, kurie, sprendžiant iš partijos lyderių užuominų, bus reikšmingi ir potencialiai formuosiantys naujų konfliktų židinius.

Ambicingi tikslai keliami vakariniame Lenkijos užsienio politikos vektoriuje – iš valdančiųjų retorikos galima numanyti, jog ruošiamasi mesti iššūkį egzistuojančioms europinio žaidimo taisyklėms ir atsikratyti galingųjų (pvz., Vokietijos) kliento vaidmens. Tačiau ne ką mažiau svarbus, ypatingai Europos saugumo situaciją destabilizavusių Rusijos veiksmų fone tampa ir rytų frontas. Iš konservatyvios, patriotine retorika pasižyminčios politinės jėgos tikimasi kietesnės politikos Rusijos atžvilgiu – ir taip manyti yra pagrindo.

Nors kol kas pagrindinis valdančiųjų dėmesys nukreiptas į vidaus politiką, tačiau naujosios Lenkijos vyriausybės pareigūnų pasisakymuose Rusijos atžvilgiu jau matyti pirmųjų konfrontacijos apraiškų. Visų pirma, intensyvėja kalbos apie 2010 m. balandį Rusijos teritorijoje įvykusią prezidentinio lėktuvo katastrofą, kurios metu žuvo tuometis Lenkijos prezidentas Lechas Kaczyńskis kartu su dar 95 asmenimis. Kritikos ir pasipiktinimo objektu pasirinktas faktas, jog praėjus daugiau nei penkeriems metams po nelaimės, Rusija Lenkijai vis dar negražino katastrofos metu sudužusio lėktuvo liekanų kartu su juodosiomis dėžėmis. Naujajam Lenkijos užsienio reikalų ministrui Witoldui Waszczykowskiui įtarimą kelia tai, jog 2014 m.

¹ Agata Gostynska-Jakubowska, „Poland: Europe’s New Infant Terrible?“, Centre For European Reform, 2016.01.22

<http://www.cer.org.uk/publications/archive/bulletin-article/2016/poland-europes-new-enfant-terrible>

rytų Ukrainoje nukritusio „Malaysia Airlines“ lėktuvo nuolaužos Nyderlandams buvo gražintos metų bėgyje, 2015 m. rudenį Egipte sprogusio Rusijos lėktuvo liekanas Rusija atgavo per dvi savaites, tuo tarpu prieš daugiau nei penkerius metus sudužusio prezidentinio lėktuvo nuolaužų gražinime Lenkijai progresas nepasiektas².

Atsižvelgiant į teisėtų Lenkijos reikalavimų ignoravimą, Witoldas Waszczykowski 2015 m. lapkričio mėnesį pareiškė, jog Lenkija yra pasiruošusi paduoti Rusiją į tarptautinį teismą³. Negana to, nuo pat atėjimo į valdžią Įstatymo ir Teisingumo atstovai tvirtina inicijuosiantys naują tyrimą, paaiškinsiantį „tikrąsias“ Smolenske įvykusios katastrofos priežastis⁴. Jau anksčiau, 2014 m., grupė tuo metu dar opozicijoje buvusios Įstatymo ir Teisingumo parlamentarų paskelbė ataskaitą, kurioje teigiama, jog katastrofa įvyko dėl lėktuve sprogusios bombos. Bene pagrindinis „sprogusios bombos“ teorijos šalininkas ir propaguotojas – dabartinis Lenkijos gynybos ministras Antonis Macierevič⁵.

Nors Lenkijos ketinimai atnaujinti tyrimą ir paduoti Rusiją į tarptautinį teismą tarptautinius susitarimus laužančiam ir tarptautinę tvarką ardančiam Kremlui gali pasirodyti juokingi, tačiau akivaizdu, jog istorijos, kurioje taškas turėjo būti padėtas prieš penkerius metus gražinimas į dvišalių klausimų darbotvarkę problematiškiems Lenkijos-Rusijos santykiams yra dar vienas žingsnis atgal.

Kitas signalas, leidžiantis daryti išvadas apie naujosios vyriausybės poziciją Rusijos atžvilgiu - bendras Lenkijos ir Lietuvos užsienio reikalų ministrų laiškas Europos Komisijai. 2015 m. gruodžio 11 d. išsiųstame laiške ministrai kritikavo Europos Sąjungos Rusijai siunčiamus pozityvius ir padrąsinančius signalus, leidžiančius galvoti apie egzistuojančių sankcijų panaikinimą, ir primena, jog ES ir Rusijos santykių ateitį lems pozityvūs Rusijos užsienio ir vidaus politikos pokyčiai, tačiau konstatuoja, jog kol kas optimizmo galinčių suteikti ženklų nematyti⁶. Naujoji Lenkijos valdžia leidžia aiškiai suprasti, jog yra pasiruošusi neleisti Europos Sąjungai išmainyti Ukrainos ir, kartu su Lietuva, laikytis griežtos linijos sprendžiant santykių su Rusija klausimus.

² Business Insider, „AP Interview: Polish leader: sanctions on Russia must remain“, 2015.12.11
<http://www.businessinsider.com/ap-ap-interview-polish-leader-sanctions-on-russia-must-remain-2015-12>

³ Reuters, „Poland to sue Russia over withholding 2010 plane crash wreckage“, 2015.11.10
<http://www.reuters.com/article/us-poland-russia-smolensk-idUSKCN0SZ2B920151110>

⁴ Radio Poland, „Poland to re-open Smolensk case“, 2015.12.01
<http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/231062,Poland-to-reopen-Smolensk-case>

⁵ The Telegraph, „Smolensk air disaster ,was caused by mystery explosion“, 2014.04.10
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/poland/10758863/Smolensk-air-disaster-was-caused-by-mystery-explosion.html>

⁶ Euobserver, „Poland and Lithuania rebuke Juncker on Russia“, 2015.12.15
<https://euobserver.com/foreign/131528>

Aneksuodama Krymą ir sukeldama karą Rytų Ukrainoje Rusija sutrikdė Europoje nusistovėjusią tvarką ir istoriškai karinėms grėsmėms jautrią Lenkiją privertė imtis papildomų saugumo ir atgrasymo priemonių, tokių kaip nacionalinių karinių pajėgumų stiprinimas bei papildomų garantijų iš sąjungininkų užsitikrinimas. Suvokdama potencialaus Rusijos ekspansionizmo grėsmę, 2016 m. sausio pabaigoje Lenkija paskelbė Jungtinių Valstijų pavyzdžiu kursianti naują, iš 46 tūkstančių žmonių sudarytą bei teritorinės gynybos operacijas vykdysiančią Nacionalinę gvardiją, kurios pirmuosius dalinius jau šiais metais tikimasi įsteigti šalia Kaliningrado⁷. Abejonių nekelia naujosios vyriausybės pozicija fizinio NATO buvimo Rytų Europoje klausimu: į valdžią dešiniųjų partija atėjo viešai reikšdama siekį padaryti viską, jog Rytų Europoje būtų įrengtos nuolatinės NATO karinės bazės ir dislokuotos sąjungininkų pajėgos. Dalis NATO narių, pvz., Vokietija, į šiuos Lenkijos reikalavimus žiūri skeptiškai ir yra linkusios laikytis 1997 m. susitarimo tarp NATO ir Rusijos, kurio tekste NATO patikino Rusiją „esamoje ir numatomoje saugumo aplinkoje Rytų Europoje nedislokuosianti nuolatinių kovinių pajėgų“. Dėl Rusijos agresijos pasikeitus sutarties tekste įvardintai saugumo aplinkai, praėjusių metų lapkričio mėnesį Lenkijos užsienio reikalų ministras pareiškė norintis, jog šis 1997 m. susitarimas būtų panaikintas⁸, kas atvertų duris nuolatinių Aljanso pajėgų Lenkijoje įsikūrimui.

Tik patvirtinant Lenkijos pasiryžimą siekti kaip įmanoma didesnio fizinio sąjungininkų dalyvavimo Vidurio ir Rytų Europos reikaluose, šių metų sausio 21-ą dieną gynybos ministras A. Macierevič paskelbė, jog nuo kitų metų į Lenkijos teritoriją atvyks 1000-io žmonių Jungtinės Karalystės karinis personalas⁹. Nors kol kas nėra aišku, ar Jungtinės Karalystės pajėgos Lenkijos teritorijoje įsikurs neapibrėžtam ar terminuotam laikotarpiui, tačiau tai galima vertinti kaip pirmąjį naujosios vyriausybės laimėjimą realizuojant stipriausių NATO sąjungininkų fizinio įsitraukimo į Rytų Europos reikalus strategiją. Ruošiantis šių metų liepos mėnesį Varšuvoje vyksiančiam NATO viršūnių susitikimui logiška tikėtis tolimesnio, nuoseklaus diplomatinio Lenkijos spaudimo, potencialiai vesiančio prie karinių pajėgumų Rytų Europoje plėtros.

Lenkijos siekis užsitikrinti reikšmingesnę sąjungininkų buvimą Rytų Europoje, be jokios abejonės, prieštarauja Rusijos interesams. Motyvuodama suintensyvėjusiomis

⁷ The Telegraph, „Poland to establish 46,000-strong national guard in the face of war in eastern Ukraine“, 2016.01.25

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/poland/12120761/Poland-to-establish-46000-strong-national-guard-in-the-face-of-war-in-eastern-Ukraine.html>

⁸ DefenseNews, „Poland wants NATO-Russia deal scrapped“, 2016.11.25

<http://www.defensenews.com/story/defense/2015/11/25/minister-poland-wants-nato-russia-deal-scrapped/76395554/>

⁹ Reuters, „Poland says to permanently host 1000 British troops from 2017“, 2016.01.21

<http://www.reuters.com/article/us-britain-poland-military-idUSKCN0UZ318>

NATO pratybomis, Rusija neseniai paskelbė formuosianti keturias naujas sausumos pajėgų divizijas¹⁰. Nesunku nuspėti, jog kategoriškai prieš nuolatinį NATO pajėgų buvimą Rytų Europoje pasisakanti Rusija, vis didėjant šio scenarijaus realizacijos tikimybei, toliau naudos „atsako“ retoriką, kurią, tikėtina, papildys tolimesnis vakarinių teritorijų militarizavimas.

Aktyvi, į pozicijų stiprinimą orientuota politika – ryškus naujosios Lenkijos valdžios bruožas, kuris akivaizdžiai pasireiškia vidaus politikoje ir kurio pirmosios apraiškos pastebėtinai sprendžiant tarptautinių santykių klausimus. Galima ginčytis dėl Smolensko katastrofos gražinimo į užsienio politikos darbotvarkę svarbos ir prasmės, tačiau sankcijų atšaukimas ir nuolatinį NATO karinių bazių įrengimas Rytų Europoje – jautrūs klausimai, dėl kurių Lenkijos ir Rusijos pozicijos netolimoje ateityje dar ne kartą susikirs.

¹⁰ Radio Free Europe, „Russia to create new military divisions in response to NATO“, 2016.01.22
<http://www.rferl.org/content/russia-new-military-divisions-nato/27503176.html>